

Od goriva za telo do pripomočka za samouresničevanje: vzorci prehranjevanja v Sloveniji

POVZETEK: Avtorica v članku prikazuje rezultate vprašanj o prehranjevalnih navadah iz raziskave *Življenjski stili v medijski družbi*. V prispevku opisuje in analizira sedem prehranjevalnih vzorcev/skupin, ki jih je odkrila s pomočjo Wardove metode hierarhičnega razvrščanja v skupine: tri tradicionalistične (40 % vzorca), dve hedonistični (30 %), skupino zaskrbljenih za telesno težo (20 %) in skupino nezainteresiranih (10 %). Tradicionalisti se delijo na močne, razsvetljene in zdravstveno ozaveščene, hedonisti pa na brezskrbne in zdravstveno ozaveščene. Skupni imenovalac tradicionalizma je izrazito instrumentaliziran odnos do prehranjevanja (velike porcije, mesna prehrana, hrana je predvsem vir energije za delo), ki ga hedonisti močno zavračajo in namesto tega favorizirajo novosti v prehranjevanju in obiskovanje restavracij (s tujimi kuhinjami). Po demografskih značilnostih se med seboj najbolj razlikujejo tradicionalisti in hedonisti: tradicionalisti so praviloma moški, nižje izobraženi, ruralno prebivalstvo, osebe z nižjimi dohodki in starejši, hedonistični odnos do prehranjevanja pa je bolj značilen za ženske, višje izobražene, urbano prebivalstvo, osebe z višjimi dohodki in mlajše. Tradicionalizem se povezuje z nazadnjaštvom v drugih praksah in pogledih. Tradicionalistom bogatijo življenje sprehodi v naravo v okolici doma, obiskovanje sorodnikov in ukvarjanje z domačimi opravili, imajo odpor do tehničnih novosti, okus za »lokalno« glasbo in izrazit odpor do družbenih manjšin (žensk, istospolno orientiranih, brezdomcev, tujcev). Za hedoniste velja nasprotno: poleg sprehodov v naravo jim predstavljajo kakovostno življenje potovanja po Evropi in eksotičnih deželah zunaj nje, imajo raznolik glasbeni okus, sprejemajo družbene manjšine, so nadpovprečno pogosto lastniki oz. uporabniki tehničnih novosti (npr. računalnika, interneta, kreditnih kartic) in prakticirajo »novodobne« pristope k zdravljenju oz. duhovnosti, kot so meditacija, astrologija, akupunktura, kiropraktika ipd.

KLJUČNE BESEDE: prehranjevanje, življenjski stili, tradicionalizem, hedonizem, zdravje

1. Uvod

Čas, ko so nas s trgovinskih polic vabili generični izdelki, ena vrsta moke, jedilno olje *Zvijezda*, dve vrsti jogurta: sadni in navadni, na oddelku za kruh pa smo v vrsti čakali na bodisi belo bodisi črno štruco kruha, je v Sloveniji že nekaj časa za nami. Zadnjih deset let tržna ponudba hrane nenehno raste in se po raznovrstnosti in kakovosti zelo hitro dopolnjuje in širi.

Živilska industrija pošilja na trg vse več novih živilskih izdelkov, vedno večja je ponudba industrijsko pripravljene hrane, vse bolj raznovrstna in dostopna je ponudba svežega (eksotičnega) sadja in zelenjave, ki ju lahko kupujemo celo leto na odprtih tržnicah. Imamo sodobne samopostrežne trgovine, ponekod tudi velike nakupovalne centre. Ponudba hrane ni samo vse bolj raznovrstna, spreminja se tudi organizacija njenega nakupa. Kupovati jo je mogoče skoraj kadarkoli, v nekaterih trgovinah in bencinskih črpalkah tudi ponoči.

Vrednost prodaje v trgovini na drobno z živili, svežim sadjem in zelenjavo, mesom in mesnimi izdelki, ribami, raki, mehkužci in alkoholnimi pijačami nenehno raste (Statistični letopis RS 2000: 402), realne cene gostinskih storitev, tj. cene za jedi, pijače in prenočitve, padajo (Statistični letopis, 1999: 264), narašča delež sredstev za obroke, zaužite v restavracijah.¹ V večjih mestih se odpirajo restavracije s tujimi in eksotičnimi kuhinjami, gostilničarji iz nekaterih manjših krajev pa so se izurili v ponudbi *slow food*. Prve restavracije s hitro hrano so na začetku devetdesetih v Sloveniji oznanjale prihod zahodne demokracije in z njo povezane blaginje. Danes jih je veliko in tudi nekatere restavracije, ki so nekoč veljale za prestižne, denimo kitajske restavracije in picerije, jim postajajo vse bolj podobne. Hrano lahko vse dni v tednu po telefonu naročimo domov ali v službo. Ne le hrana, tudi izdelki, ki so z njo povezani, pridobivajo veljavo. Trgovine z notranjo opremo imajo vse večjo izbiro estetizirane jedilne posode, kuhinjskih strojkov in hišnega perila uglednih blagovnih znamk. Dobiti je mogoče posebno posodo za serviranje belušev, koruznih tortilj, sušija itn. Kažejo se tudi obrisi "kulinaričnega snobizma", ki ga spodbujajo ali le odkrivajo nekatere ženske revije. Tam zasledimo recepte za domnevno izbrane jedi, npr. za "brancinov ceviche s citrono in koriandrom", ideje za pretanjene pogrinjke (npr. za pogrinjek z orhidejami in jagodami) ali prezirljive zapise o tem, da le izbranci vedo, kaj je "prava" čokolada (ki da je prava samo, če vsebuje 99 odstotkov kakava). Pripadniki različnih družbenih elit in javne osebnosti vse bolj in vedno raje javno priznavajo, da radi kuhajo in skušajo s svojim okusom za hrano in poznavanjem kulinarike pokazati svoj kulturni kapital širnemu svetu ter si ustvariti družbeni ugled. Opazimo lahko vse večjo medijsko pozornost za kulinarične teme, ki pa še zdaleč ni tolikšna, kot je v zahodnih državah. Imamo nekaj kuharskih oddaj, peščico kulinaričnih strani na internetu, zadnje leto je bil na televizijskem sporedu kuharski šov, ki je bil narejen po licenci popularne BBC-jeve oddaje *Ready, steady, cook*, rubrike z recepti so skoraj v vsakem časniku oz. reviji.

Vse to ustvarja vtis, da se prehranjevanje v Sloveniji korenito spreminja, da se na eni strani estetizira, kultivira, "svetovljani", na drugi strani pa postaja vse bolj standardizirano in uniformirano. Poleg tega velika ponudba industrijsko pripravljenih jedi in "jedi za s seboj" (ang. *take away*) omogoča, da se prehranjevanje individualizira, saj lahko vsak, ne glede na kuharske sposobnosti, dobi obrok, kadar želi (Warde 1997: 182).

Hrana pridobiva pozornost tudi zaradi manj prijaznih razlogov. Morda je medijska pozornost za zdravstvena tveganja, ki izvirajo iz prehranjevanja, celo večja od pozornosti za kulinarične teme. Vrstijo se poročila o zastrupljeni hrani (npr. z dioksinom), o mikrobiološko oporečni hrani (npr. o pomanjkljivem nadzoru v slovenskih klavnicah), o okuženi hrani (npr. s povzročiteljem slinavke, parkljevke, BSE) itn. Čeprav so učinki

pri večini prebivalstva kratkotrajni in le pri majhnem delu dolgotrajno spremenijo prehrano, pa vendarle poglobljajo dvome o varnosti hrane, izostrujejo kritičen odnos do industrializacije kmetijstva, poglobljajo siceršnji odpor do (bio)tehnoloških novosti v proizvodnji hrane in zaostrejuje etična vprašanja o ravnanju z živalmi. Ko bodo obdelani podatki, ki jih je lani zbrala državna raziskava o prehranjevalnih in drugih navadah, katere namen je bil oblikovati ukrepe za zmanjševanje zdravstvenih tveganj, ki so posledica načina življenja, lahko pričakujemo tudi resne in sistematične pozive k zdravemu prehranjevanju, ki so jih prebivalci zahodnih držav deležni vsaj že 20 let.

Kljub očitnemu dinamiziranju prehranjevanja le peščica družboslovcev zagovarja stališče, da posameznikov/-čin položaj v družbeni hierarhiji ne vpliva več na oblikovanje prehranjevalnih navad. Le nekateri, kot so npr. Pasi Falk (1994), Claude Fischler (1988) in Stephen Mennell (1985), trdijo, da se v prehranjevanju dogajajo temeljne, strukturne spremembe – da se prehranjevanje vse bolj individualizira, izgublja svojo družabno in ritualno naravo oz. da nanj socialnodemografski dejavniki ne vplivajo bistveno. Čeprav so ta prepričanja v sociologiji prehrane manjšinska, so v skladu s teorijami o naravi družbenih sprememb v sodobnih družbah, zlasti z Beckovimi (1992) in Giddensonovimi (1991) tezami o individualiziranosti, poljubnosti, izbirnosti življenjskih stilov, ki da so vse manj določeni s posameznikovimi/-činimi socialnodemografskimi lastnostmi. Zato so začeli sociologi/-nje (npr. L'Orange Fürst 1997; Murcott 1995; Warde 1996) pozivati k raziskovanju vprašanja, ali se v prehranjevanju dogajajo temeljne strukturne spremembe in ali vzorci prehranjevanja odsevajo razredne oz. statusne značilnosti posameznika/-ce, kot so npr. izobrazba, spol, dohodki, starost ipd., ali pa jih že presegajo. To vprašanje smo vzeli za izhodiščno tudi v raziskavi *Življenjski stili v medijski družbi* (Luthar 2002).

Verjetno je (empirično utemeljeno) prepričanje, da so prehranjevalne navade posameznikov v precejšnji meri rezultat njihovega položaja v družbeni strukturi eden od razlogov, da le malo družboslovnih raziskav podrobneje analizira prehranjevanje kot sestavino življenjskih stilov, ali celo kot t. i. *področni življenjski stil*, kjer raziskujemo navade in stališča posameznikov/-nic na ozko določenem področju porabe (npr. prehranjevanja, počitnikovanja, oblačenja itn.).²

Angleški sociolog Alan Warde (1997: 185), ki je izrazil zagovornik stališča o razrednih vplivih na prehranjevanje, celo trdi, da je o slojno nedoločeni prehranjevalnih tipih/stilih mogoče govoriti le v primeru različnih (protestniških) skupin z eksplicitnimi političnimi ali etičnimi orientacijami, ki se zavzemajo za varovanje pravic živali in za humano prirejo, si prizadevajo za ohranjanje avtohtonih jedi in pijač (npr. v Angliji so znane kampanje za "pravo" pivo in "pravi" kruh, v Sloveniji imamo društvo, ki se zavzema za uveljavitev praženega krompirja kot glavne jedi), zavračajo ali privilegirajo določene izdelke v imenu politične korektnosti, se zavzemajo za boljšo kakovost prodajnih izdelkov (npr. opozarjajo na nevarne dodatke v hrani, strupene primesi ipd.), si prizadevajo za kultiviranje okusa za hrano (npr. gibanje *slow food*) ali za hujšanje (npr. skupine za samopomoč pri hujšanju), promovirajo vegetarijanstvo, biološko pridelavo živil ipd.

Tudi mednarodna raziskava prehranjevalnih stilov (ang. *food-related lifestyles*), ki so jo opravili Karen Brunsø, Klaus G. Grunert in Søren Bisp (1997) v Nemčiji, Franciji,

Veliki Britaniji in na Danskem, je našla povezanost med nekaterimi socialno-demografskimi značilnostmi in posameznimi prehranjevalnimi stili. Analizirali so pet področij, ki po njihovem mnenju sestavljajo stil prehranjevanja: kriterije, ki jih posamezniki/-ce uporabljajo za izbiro živil (npr. zdravje, cena, novosti ...), načine nakupovanja oz. oskrbe s hrano, načine kuhanja, odnos do prehranjevanja in načine zauživanja hrane. Raziskovalci so v 4 evropskih državah našli tele skupine porabnikov: a) *nezainteresirani* kažejo majhno zanimanje za hrano, njena kakovost se jim ne zdi pomembna, hrane ne uživajo v obliki rednih obrokov, ampak sporadično, nadpovprečno pogosto uživajo hitro in industrijsko pripravljeno hrano. V skupini so nadpovprečno močno zastopani mladi samski moški z nizko stopnjo izobrazbe; b) za *brezskrbneže* je značilno, da živila kupujejo nenačrtno, impulzivno, imajo radi novosti in industrijsko pripravljeno hrano. Skupino sestavljajo mlajši, samski ljudje z visokimi dohodki; c) *racionalisti* se za hrano zelo zanimajo, skrbno načrtujejo tako nakupe hrane kot sestavo obrokov. Pri nakupovanju so pozorni na razmerje med kakovostjo in ceno živil, kuhanje pa razumejo kot možnost samouresničevanja. V skupini prevladujejo ženske, ki imajo družine in so zaposlene za polovični delovni čas; d) *konservativci* menijo, da naj kuhanje ostane žensko delo, skrbno načrtujejo obroke in nakupe živil, jedo ob točno določenih urah in so tradicionalni v vseh vidikih prehranjevanja. Skupino sestavlja starejše ruralno prebivalstvo z nizkimi dohodki in nizko izobrazbo; e) *pustolovci* radi preskušajo nove (eksotične) recepte in izdelke, iščejo kakovost, živila pogosto nakupujejo v specializiranih prodajalnah. Pri njih doma kuhajo vsi člani družine in velik pomen pripisujejo družabnim vidikom prehranjevanja. Pri *pustolovcih* v Franciji so raziskovalci odkrili nekaj manj pustolovskega duha, a izrazito osredotočenost na čutna zadovoljstva jedenja. V skupini so nadpovprečno zastopani zaposleni, dobro izobraženi posamezniki/-ce, ki imajo otroke in zaposlene partnerje/-ke; f) skupino *zmernih ekologov*, ki se srednje močno zanimajo za hrano, a zelo močno za okolju prijazne živilske izdelke, so odkrili samo na Danskem (Brunso et al. 1996 v Solomon et al. 1999: 420–421).

V naši raziskavi *Živiljenjski stili v medijski družbi* (Luthar, 2002), ki je preučevala poleg prehranjevanja še številne druge sestavine življenjskih stilov (npr. uporabo medijev, odnos do opremljanja stanovanja, oblačenja, kognitivne stile, politična stališča itn.), se nismo mogli s prehranjevanjem ukvarjati tako podrobno, kot prej omenjeni danski raziskovalci. Zato v prispevku ne bomo govorili o prehranjevalnih stilih, ampak o prehranjevalnih vzorcih, ki jih razumemo kot dejavnosti, ki nas vodijo k cilju, da jemo. Raziskovali smo predvsem tiste vidike prehranjevanja, ki so se od spremembe družbenega reda v Sloveniji naprej močneje spreminjali, in tiste, ki bi se lahko po našem mnenju dobro razlikovali med skupinami v sodobni slovenski družbi.

2. Metoda

2.1 Način zbiranja podatkov, čas anketiranja in opis vzorca

Podatke za analizo prehranjevalnih vzorcev smo pridobili z raziskavo *Živiljenjski stili v medijski družbi*, ki sta jo finančno omogočili Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport ter časopisno in založniško podjetje Delo. Raziskavo je vodila dr. Breda Luthar s

Centra za raziskovanje družbenega komuniciranja Fakultete za družbene vede.

Vzorčni okvir predstavlja register prebivalcev RS, iz katerega je bilo v vzorec izbranih 5000 oseb, starih od 18 do 65 let. Vzorec je dobljen po postopku sistematičnega izbora s slučajnim izhodiščem. Najprej so bile zbrane enote prve stopnje (statistične regije), znotraj katerih so bile nato izbrane občine in v naslednjem koraku osebe.

Terenska faza raziskave je potekala januarja in februarja 2001. Zbiranje podatkov je opravila agencija za raziskavo trga Aragon iz Ljubljane. Anketiranje je bilo osebno in je potekalo na anketirančevem domu. Uspešno je bilo anketiranih 1213 oseb.

2.2 Opis vprašanj o odnosu do prehranjevanja, kuhanja in obiskovanja restavracij

Prehranjevalne vzorce smo preučevali s treh vidikov: prehranjevanja, kuhanja in obiskovanja restavracij. Vprašalnik o prehranjevanju je vključeval 6 skupin spremenljivk, ki so bile oblikovane kot trditve in so ugotavljale: odnos do novosti pri prehranjevanju (npr. "zdi se mi zabavno pokušati hrano, ki je ne poznam"), pomen družabnih vidikov prehranjevanja (npr. "uživam v pogovorih pri jedi"), instrumentalni odnos do prehranjevanja (npr. "ni mi toliko pomembna vrsta hrane, pomembnejše je, da se do sitega najem"), pomen formaliziranosti/stiliziranosti v prehranjevanju (npr. "vsako pijačo pijem iz ustreznega kozarca – rdeče vino iz kozarcev za rdečega, pivo iz kozarcev za pivo ipd.), zdravo prehranjevanje in skrb za telesno težo (npr. "uživam mleko in mlečne izdelke, ki vsebujejo malo maščob, npr. lahko mleko, lahke jogurte ipd."); "da se ne bi zredil/-a, pazim na količino dnevno zaužitih kalorij") ter konzervativnost oz. tradicionalnost v prehranjevanju (npr. "brez mesa ni pravega kosila"). Anketirance smo vprašali tudi, ali prakticirajo kakšen poseben prehranjevalni režim, ali so morda vegetarijanci, makrobiotiki, so na dieti zaradi bolezni oz. hujšanja.

Vprašanja o odnosu do kuhanja smo postavili samo anketirancem in anketirankam, ki so v mesecu pred anketiranjem kuhali za gospodinjstvo. Na podlagi predhodnih raziskovalnih ugotovitev, da velika večina oseb, ki kuhajo, izjavlja tudi, da so kuhanju naklonjene (Tivadar 2001),³ da se torej spremenljivke, ki sprašujejo po splošni naklonjenosti kuhanju, približujejo konstantam, smo v vprašalnik vključili trditve, ki so izražale navdušenost nad kuhanjem: "pri kuhanju rad/-a preizkušam nove recepte", "pogosto pripravljam kosila oz. večerje, ki zahtevajo veliko kuharskih spretnosti" ter "z užitkom prebiram kuharske knjige oz. kuharske revije". Vprašali pa smo jih tudi, kako pogosto si pri kuhanju pomagajo s kupljenimi gotovimi ali napol pripravljenimi glavnimi jedmi, ki jih je treba le še speči oz. pogreti.

Zadnja skupina vprašanj je zajemala obiskovanje restavracij, s katerimi smo merili odnos do obiskovanja restavracij s hitro hrano, restavracij s (tujimi) eksotičnimi kuhinjami in klasičnih slovenskih gostiln. Stopnjo strinjanja s trditvami v vprašalniku smo merili s petstopenskimi lestvicami Likertovega tipa, kjer je ocena 1 vedno pomenila najmanjše, 5 pa največje strinjanje.

Skupine, ki jih odkrijemo s pomočjo hierarhičnega razvrščanja, lahko dodatno opišemo s socialnodemografskimi in tudi drugimi lastnostmi. V tem prispevku smo za dodatni opis skupin uporabili tele spremenljivke: **a)** socialnodemografske značilnosti

(npr. spol, starost, izobrazba, stopnja urbaniziranosti ...); **b)** odnos do družbenih manjšin (istospolno usmerjenih, tujcev, žensk; **c)** "svetovljansko" usmerjenost, ki smo jo ocenjevali z odgovorom na vprašanje o tem, kaj posamezniku pomeni največjo kakovost življenja (npr. sprehodi v naravo v okolici doma, potovanja v eksotične dežele, posedanje doma in gledanje televizije ...), o najbližji glasbeni zvrsti in z ne/strinjanjem z dvema trditvama ("med tistimi, s katerimi se družim, je največ mojih sosedov" in "uživam v daljših potovanjih po tujini"); **č)** znanje tujih jezikov; **d)** lastnino tehničnih novosti v gospodinjstvu, kot sta računalnik in pomivalni stroj; **e)** uporabo tehničnih novosti (kreditnih kartic, interneta, prenosnih telefonov).⁴

2.3 Metode analize podatkov

2.3.1 Hierarhično razvrščanje v skupine

Glavni namen analize je bil ugotoviti, v koliko homogenih in med seboj dobro ločenih skupin lahko razdelimo anketirance na podlagi njihovih prehranjevalnih navad in odnosa do prehranjevanja. Segmentacijo smo opravili z Wardovo metodo hierarhičnega združevanja enot v skupine. Podobnost med enotami smo izmerili z evklidsko razdaljo. Optimalno število skupin smo določili z analizo ravni združevanja v drevesu združevanja, t. i. dendrogramu in na podlagi teoretskega/vsebinskega premisleka (Ferligoj 1989; Kropivnik 1997). Hierarhično združevanje enot v skupine smo opravili samo za prehranjevanje. Za to smo se odločili zaradi precejšnjega števila manjkajočih vrednosti pri kuhanju (v mesecu pred anketiranjem ni kuhala četrtnina anketiranih) in obiskovanju restavracij (nikoli jih ne obiskuje 13 odstotkov vprašanih), ki bi motile proces razvrščanja. V naslednjem koraku smo ugotavljali značilnosti skupin. V vsaki skupini posebej smo primerjali povprečno stopnjo strinjanja z vsako posamezno trditvijo in jo primerjali s skupnim povprečjem. Na tej podlagi smo ugotovili, kako in koliko se posamezna skupina razlikuje od celotnega vzorca. Da bi ugotovili, kako je odnos do prehranjevanja povezan z odnosom do kuhanja in obiskovanja restavracij, smo uporabili χ^2 -test oz. analizirali varianco. Obe metodi smo uporabili tudi za ugotavljanje socialnodemografskih in drugih značilnosti skupin.

3. Rezultati in razprava

3.1 Deskriptivna analiza odnosa do prehranjevanja, kuhanja in obiskovanja restavracij

V tabeli 1 vidimo, da je druženje z družino oz. s partnerjem pri obrokih zelo zaželeno, da si anketiranci za uživanje obrokov radi vzamejo čas in dajejo prednost sveži in doma pripravljani hrani. Razmeroma močno pritrjujejo tudi trditvam o vsakdanjem uživanju surovega sadja in zelenjave, in da radi pokušajo hrano, ki je ne poznajo. Poglejmo še trditve o prehranjevanju, ki so jim anketiranci najmočnejše nasprotovali. Najmanj so se strinjali s trditvami, ki so merile instrumentalen odnos do prehranjevanja (da mora hrana predvsem nasititi), tradicionalno vlogo žensk v kuhinji in aktivno nadzorovanje telesne teže.

Tabela 1: Opisne statistike za odnos do prehranjevanja, kuhanja in obiskovanja restavracij, Slovenija 2001

	Aritmet. sredina	Standard. napaka	Standard. odklon	Asime- tričnost	Splo- ščenost
Veliko mi je do tega, da sem pri jedi v druž. s svojo družino, partnerjem/-ko.	4,29	0,0318	1,11	-1,643	1,877
Za uživanje kosila ali večerje si rad/-a vzamem čas.	3,90	0,0349	1,21	-1,003	0,034
Celo kosilo je treba skuhati iz svežih sestavin, ne pa le pogreti vnaprej pripravljene jedi iz trgovine.	3,90	0,0369	1,28	-0,943	-0,280
Za praznike naj se speče pecivo doma, ne pa, da se ga kupi.	3,86	0,0381	1,33	-0,936	-0,325
Vsak dan jem surovo zelenjavo in sadje.	3,84	0,0367	1,28	-1,025	-0,058
Zdi se mi zabavno poskusiti hrano, ki je ne poznam.	3,61	0,0419	1,46	-0,685	-0,946
Od hrane pričakujem zlasti, da mi da dovolj energije za delo.	3,36	0,0415	1,44	-0,395	-1,199
Uživam v pogovorih pri jedi.	3,25	0,0414	1,44	-0,315	-1,249
Uživam mleko oz. mlečne izdelke, ki vsebujejo malo maščob (npr. lahko mleko, lahke jogurte ipd.)	3,12	0,0466	1,62	-0,167	-1,582
Lahka hrana da človeku premalo energije za delo.	3,09	0,0432	1,50	-0,160	-1,417
Rad/-a imam nenavadne, eksotične jedi.	3,04	0,0430	1,49	-0,122	-1,416
Tudi doma, v družinskem krogu, nikoli ne bi smeli naložiti glavne jedi na uporabljen jušni krožnik.	2,95	0,0441	1,53	0,030	-1,479
Če greš v gostilno, je najboljšo naročiti hrano, ki si je navajen/-a od nekdanj.	2,93	0,0439	1,52	0,013	-1,470
Vsako pijačo pijem iz ustrezn. kozarca (rdeče vino iz kozarcev za rdečega, pivo iz kozarcev za pivo ipd.).	2,75	0,0443	1,54	0,170	-1,496
Pazim, da ne jem hrane, ki vsebuje holesterol.	2,72	0,0426	1,48	0,145	-1,464
Brez mesa ni pravega kosila.	2,52	0,0452	1,57	0,424	-1,414
Rad/-a imam velike porcije hrane.	2,52	0,0410	1,43	0,400	-1,214
Ni mi toliko pomembna vrsta hrane, pomembnejše je, da se do sitega najem.	2,44	0,0420	1,46	0,499	-1,191

	Aritmet. sredina	Standard. napaka	Standard. odklon	Asime- tričnost	Splo- ščenost
Če se kdaj preveč najem, naslednje dni manj jem, da se ne bi zredil/-a.	2,40	0,0418	1,45	0,494	-1,210
Kuhanje naj ostane žensko delo.	2,29	0,0438	1,52	0,700	-1,077
Da se ne bi zredil/-a, pazim na količino dnevno zaužitih kalorij.	2,26	0,4050	1,41	0,605	-1,124
Pri kuhanju rad/-a preizkušam nove recepte.	3,86	0,0428	1,28	-1,009	-0,080
Z užitkom prebiram kuharske knjige in kuharske revije.	3,27	0,0493	1,48	-0,337	-1,289
Pogosto pripravljam kosila oz. večerje, ki zahtevajo veliko kuharskih spretnosti.	2,78	0,0458	1,37	0,111	-1,240
Med vsemi gostilnami je najboljša hrana v gostilnah s klasičnim jedilnikom.	3,26	0,0430	1,39	-0,296	-1,142
Kadar grem s prijatelji ven, se pogosto odpravimo na večerjo v restavracijo.	2,28	0,0412	1,34	0,567	-1,070
Pogosto obiskujem restavracije s tujimi kuhinjami.	2,24	0,0417	1,35	0,613	-1,029
Rad/-a jem v McDonaldu in v lokalih s podobno hrano.	1,91	0,0395	1,28	1,133	-0,064
Kar precej denarja zapravim za hrano v dobrih gostilnah, restavracijah.	1,75	0,0325	1,05	1,251	0,571

Posebne prehranjevalne režime ima od 2 do 12 odstotkov anketiranih. Dva odstotka sta makrobiotikov, tri odstotke je vegetarijancev, dvanajst odstotkov je na dieti zaradi bolezni in osem odstotkov zaradi hujšanja. Leta 1997 je Verena Koch (1997) v reprezentativnem vzorcu prebivalcev Slovenije, starih od 18 do 65 let, odkrila 3 odstotke vegetarijancev. To bi lahko pomenilo da vegetarijanstvo stagnira ali pa se njegova ideja sicer širi, vendar neortodoksno (da npr. vse več ljudi uživa meso vse manj).

V zadnjem mesecu pred anketiranjem je kuhalo 73 odstotkov vprašanih, med katerimi je bilo 36 odstotkov moških in 64 odstotkov žensk (Cramerjev koef.=0,45). Moški, ki so kuhali, imajo višjo izobrazbo od tistih, ki niso kuhali (Cramerjev koef.=0,16), in dve tretjini od njih živita v urbanih naseljih (Cramerjev koef.=0,22).⁵

Podatki kažejo, da anketiranci pri kuhanju radi preizkušajo nove recepte, malo manj radi pa prebirajo kuharske knjige in kuharske revije ter razmeroma redko pripravljajo kosila in večerje, ki zahtevajo veliko kuharskih spretnosti. Podatki kažejo, da si dobra tretjina vprašanih pri kuhanju nikoli ne pomaga z industrijsko pripravljenimi glavnimi jedmi, dobra tretjina jih uporablja največ nekajkrat letno, četrtnina do nekajkrat mesečno in 3 odstotki nekajkrat tedensko.

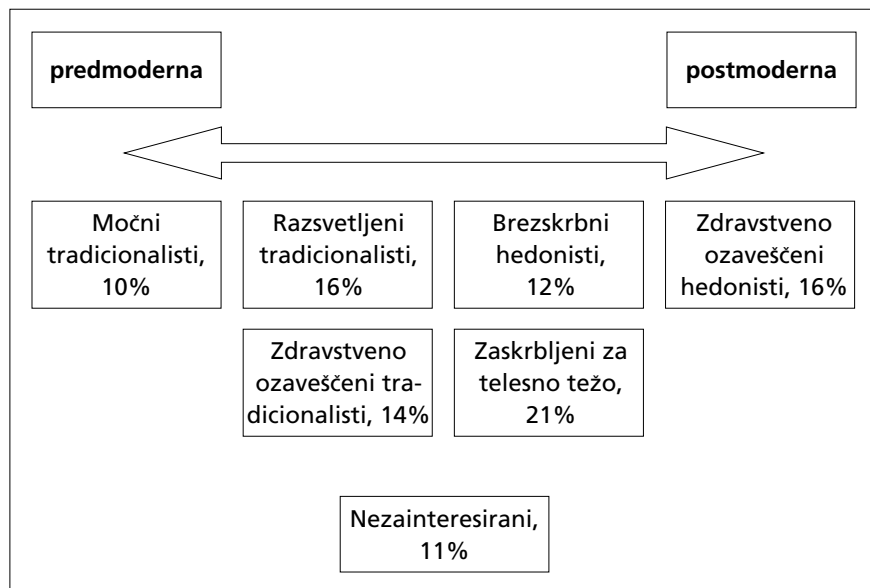
15 odstotkov vprašanih nikoli ne večerja ali kosi v restavraciji, 44 odstotkov jih stori to enkrat ali nekajkrat letno, 34 odstotkov enkrat ali nekajkrat mesečno in 7

odstotkov nekajkrat tedensko. Obiskovanje restavracij je povezano z največ socialnodemografskih značilnosti anketiranih. Rezultati kažejo, da restavracije obiskujejo najpogosteje moški (Cramerjev koef.=0,17), mlajši (Cramerjev koef.=0,29), živeči v enočlanskih gospodinjstvih (Cramerjev koef.=0,10), samski (Cramerjev koef.=0,20), študentje in zaposleni (Cramerjev koef.=0,29), bolj izobraženi (Cramerjev koef.=0,27), prebivalci urbanih naselij (Cramerjev koef.=0,13) in osebe z višjimi dohodki (Cramerjev koef.=0,23).⁶ Videti je, da splošni okus favorizira gostilne s klasično ponudbo, da se zunaj za hrano in pijačo ne zapravi veliko, da je obiskovanje restavracij s hitro prehrano in restavracij s tujimi kuhinjami manj priljubljeno oz. redko in tudi, da se anketiranci ponavadi ne dobivajo s svojimi prijatelji v restavracijah.

3. 2 Opis vzorcev prehranjevanja

Na podlagi statističnih in vsebinskih kriterijev smo določili 7 skupin, katerih značilnosti prikazuje tabela 2. Videti je, da 6 skupin določa razcep med predmodernim in postmodernim, ena skupina pa je do prehranjevanja indiferentna. 40 odstotkov anketiranih sodi v eno od skupin, ki jih zaznamuje tradicionalen odnos do prehranjevanja, odnos slabe polovice anketiranih je postmoderen, dobre desetine anketiranih pa prehranjevanje ne zanima (slika 1).

Slika 1: Prehranjevalni vzorci v Sloveniji, 2001
(vir: Življenjski stili v medijski družbi, 2002)

V Sloveniji sobivanje tradicionalizma in postmodernosti v prehranjevanju ni presenetljivo. Podobno, kot smo do začetka devetdesetih let zamujali v moderniziranju številnih področij družbenega življenja (od gospodarstva in politike do številnih vrednot),⁷ smo imeli tudi precej nemodernih prehranjevalnih praks. Industrializacija in

specializacija kmetijstva, kuhanje s pomočjo industrijsko pripravljene hrane, komercializacija pridelave hrane, uživanje "hitre hrane", uporaba moderne tehnologije v gospodinjstvu, npr. pomivalnih strojev, mikrovalovnih pečic ipd., so bili manj razviti in izraženi kot v zahodnih družbah. Ko se je v Sloveniji v začetku devetdesetih let 20. stoletja spremenil družbeni red, so k nam skupaj z modernizacijskimi dosežki začele prihajati tudi postmoderne vrednote, ki združujejo tri potrebe: "uživati", "biti" in "imeti" (Homma in Ueltzhoeffler 1990), ter se izražajo v težnjah po varovanju okolja, naravnem življenju, individualizmu, v aktivni skrbi za telo in zdravje, a tudi v uživanju življenja, porabniškem hedonizmu, oživljanju in izumljanju tradicij ter podobnem. (Hiper)modernizacijo v prehranjevanju smo v Sloveniji zaobšli. Restavracije s ponudbo *slow food* smo začeli obiskovati le nekaj let pozneje kot restavracije s hitro hrano, in ne nazadnje, na mestni zemlji druga ob drugi obdelujeta svoja vrtova *tradicionalna vrtičkarica* in *postmoderna vrtmarka*. Povedano metaforično, je prva tovarniška delavka in ima vrt zato, da kaj prihrani, ker je prav, da je zemlja obdelana, in da ve, kaj njena družina jé, drugi, učiteljici, pa delo na zemlji pomeni oživiljen stik z naravo, vrnitev h koreninam, duhovno izkušnjo, protiutež abstraktnemu intelektualnemu delu in priložnost za učenje sonaravnih načinov gojenja rastlin.

3.2.1 Tradicionalisti

Prvo skupino, ki zajema 10 odstotkov vzorca, smo poimenovali *močni tradicionalisti*. V tabeli 2 vidimo, da je zanje značilen velik odpor do novosti v prehranjevanju. Ne skrbijo za zdravo prehrano, ne nadzorujejo telesne teže in tudi družabni vidiki prehranjevanja jim niso mar. Videti je, da tudi nekaterim formalnim vidikom prehranjevanja, kot sta uporabljanje ustreznih kozarcev in krožnikov, ne posvečajo posebne pozornosti. Njihov odnos do prehranjevanja je izrazito uporabnosten, hrano pojmujejo kot gorivo za telo – pomembno se jim zdi, da so porcije velike, da je hrana nasitna in da jim da dovolj energije za delo. Poleg tega pripisujejo velik pomen uživanju mesa, domači in znani hrani ter menijo, da naj kuhanje za družino ostane žensko delo. Restavracij ne obiskujejo ali pa največ nekajkrat na leto. Med njimi imajo najrajši restavracije s klasično ponudbo. Kuha jih veliko manj kot v drugih skupinah. V mesecu pred anketiranjem jih je kuhalo le 50 odstotkov. Tisti pa, ki kuhajo, za to ne kažejo nobenega navdušenja, a si pri njem tudi ne pomagajo s kupljenimi pripravljenimi ali napol pripravljenimi glavnimi jedmi, saj jih približno 40 odstotkov pravi, da jih nikoli ne uporabljajo (Tabeli 3 in 4).

V skupini močno prevladujejo moški, dobri dve tretjini jih je. To je skupina z najnižjo izobrazbo in drugo najvišjo povprečno starostjo po vrsti – 43 let, kar 70 odstotkov jih je končalo manj kot srednjo šolo. Tudi njihovi starši imajo nižjo izobrazbo kot starši anketirancev iz drugih skupin: 60 odstotkov anketirancev ima očete in 75 odstotkov matere, ki so končali le osnovno šolo. Velika večina je poročenih (82 %) in polovica jih živi na vasi. Večina skupine (59 %) je sicer zaposlena, a brezposelnih je dvakrat več kot v drugih skupinah. Nizka izobrazba in (ne)zaposlenost se kaže v dohodkih, ki so v tej skupini najnižji. Večina jih ne prejme več kot 100.000 sit mesečno (Tabela 5).

Tabela 2: Prehranjevalni vzorci v Sloveniji, 2001

	Močni tradic.	Razsvet. tradic.	Zdrav. ozavešč. tradic.	Zaskrb. za tele- sno težo	Brezskrb. hedonisti	Zdrav. ozavešč. hed.	Ne- zainte- resirani
Veliko mi je do tega, da sem pri jedi v družbi s svojo družino, partnerjem/-ko.	-	+	++	+	0	++	---
Za uživanje kosila ali večerje si rad/-a vzamem čas.	--	-	++	-	++	+++	--
Celo kosilo je treba skuhati iz svežih sestavin, ne pa le pogreti vnaprej pripravljene jedi iz trgovine.	++	++	+++	--	--	++	---
Za praznike naj se speče pecivo doma, ne pa, da se ga kupi.	+++	++	+++	++	--	-	---
Vsak dan jem surovo zelenjavo in sadje.	--	-	++	0	+	++	---
Zdi se mi zabavno pokušati hrano, ki je ne poznam.	---	++	---	0	+++	+++	---
Od hrane pričakujem zlasti, da mi da dovolj ener. za delo.	++	+++	+++	0	---	--	---
Uživam v pogovorih pri jedi.	--	--	-	0	+++	+++	--
Uživam mleko oz. mlečne izdelke, ki vsebujejo malo maščob (npr. lahko mleko, lahke jogurte ipd.)	---	---	+++	++	---	+++	--
Lahka hrana da človeku premalo energije za delo.	+++	+++	+++	--	---	---	--
Rad/-a imam nena., eks. jedi.	---	++	---	--	++	+++	--
Tudi doma, v družin. krogu, nikoli ne bi smeli naložiti glavne jedi na uporabljen jušni krožnik.	--	--	+++	++	0	+++	---
Če greš v gostilno, je najboljšje naročiti hrano, ki si je navajen/-a od nekdaj.	+++	++	+++	--	---	---	--
Vsako pijačo pijem iz ustreznega kozarca (rdeče vino iz kozarcev za rdečega, pivo iz kozarcev za pivo ipd.)	---	---	+++	--	++	+++	---

	Močni tradic.	Razsvet. tradic.	Zdrav. ozavešč. tradic.	Zaskrb. za telesno težo	Brezskrb. hedonisti	Zdrav. ozavešč. hed.	Ne-zainteresirani
Pazim, da ne jem hrane, ki vsebuje holesterol.	---	---	+++	++	---	+++	---
Brez mesa ni pravega kosila.	+++	+++	+++	-	---	---	---
Rad/-a imam velike porcije hrane.	++	+++	+	0	---	---	+
Ni mi toliko pomembna vrsta hrane, pomembnejše je, da se do sitega najem.	+++	+++	+++	--	---	---	--
Če se kdaj preveč najem, naslednje dni manj jem, da se ne bi zredil/-a.	---	---	+++	++	---	+++	--
Kuhanje naj ostane žen. delo.	+++	--	+++	--	---	---	---
Da se ne bi zredil/-a, pazim na količino dnevno zaužitih kalorij.	---	---	+++	++	---	+++	---

Znaki +, - in 0 označujejo, koliko se nelstrinjanje skupine s posamezno trditvijo razlikuje od povprečja celotnega vzorca.

+++ : izjemno nadpovprečno; ++ : zelo nadpovprečno; + : zmerno nadpovprečno; 0 : povprečno; - : zmerno podpovprečno; -- : zelo podpovprečno; --- : izjemno nadpovprečno

Tradicionalizem v prehranjevanju se povezuje z nazadnjaštvom v drugih praksah in pogledih. Dobro življenje jim predstavljajo sprehodi v naravo v okolici doma, obiskovanje sorodnikov in ukvarjanje z domačimi opravili. Večina jih obiskuje verske obrede. Daljših potovanj v tujino ne marajo, nadpovprečno se družijo s svojimi sosedi. Približno polovica jih ne obvlada nobenega tujega jezika. Imajo zaničljiv odnos do različnih družbenih manjšin: žensk, istospolno usmerjenih, priseljencev in brezdomcev. Njihova najljubša glasbena zvrst je slovenska narodno zabavna glasba. Ne uporabljajo tehničnih novosti: v 71 odstotkih njihovih gospodinjstev ni pomivalnega stroja, v 60 odstotkih ni računalnika, 42 odstotkov jih nima mobilnega telefona, 84 odstotkov jih nikoli ne uporablja interneta in 82 odstotkov nobene od kreditnih kartic (Tabele 6, 7a in 7b).

V drugi skupini, ki zajema 16 odstotkov vzorca, so *razsvetljeni tradicionalisti*. "Razsvetljeni" zato, ker so moderni na enih in tradicionalni na drugih področjih. V nasprotju z močnimi tradicionalisti so naklonjeni novostim v prehranjevanju in imajo sodobnejši pogled na vlogo žensk v kuhinji. V drugih lastnostih pa so jim precej podobni. Vendar je njihova naklonjenost novostim precej protislovna. Malo manj kot močni tradicionalisti, a še vedno zelo nadpovprečno, menijo, da je, kadar greš v gostilno, najbolje naročiti hrano, ki si je navajen od nekdaj, prisegajo na meso in tudi ljubitelji restavracij s tujimi kuhinjami niso. Zdi se torej, da so pripravljeni eksperimentirati bolj v mislih kot v dejanjih oz. poskusiti samo tisto novo hrano, ki je še vedno v okvirih znane kulinarike, kot so npr. hamburgerji, saj najrajši od vseh skupin jedo v McDonaldu in v lokalih s podobno hrano. V nadaljevanju bomo videli tudi, da je njihovo nestrinjanje

s tem, da mora kuhanje za družino ostati žensko delo bolj "salonski feminizem" kot kaj drugega, saj se zlahka ujamejo v past nestrpnosti do družbenih manjšin (Tabeli 3 in 4).

Spolna sestava te skupine je podobna kot pri močnih tradicionalistih – v njej sta slabi dve tretjini moških in ena tretjina žensk. Izobrazbo imajo nekoliko višjo kot v prvi skupini, saj prevladujeta poklicna in srednješolska izobrazba. S tem so v skladu tudi njihovi dohodki, ki so višji kot pri močnih tradicionalistih, a še vedno pod povprečjem. Po drugih socialnodemografskih značilnostih, kot so starost, zakonski stan, urbaniziranost življenjskega okolja, pogostost obiskovanja verskih obredov, so precej podobni celotnemu vzorcu, podobno velja tudi za izobrazbo njihovih staršev (Tabela 5).

Življenje jim bogatijo podobne stvari kot močnim tradicionalistom: sprehodi v naravo, obiskovanje sorodnikov, ukvarjanje z domačimi opravili in izleti v slovenske hribe, pa tudi v prezirljivem odnosu do družbenih manjšin so jim dokaj podobni. Tudi oni se družijo s sosedi nadpovprečno veliko in jih ne mikajo daljša potovanja po tujini. Nobenega tujega jezika jih ne obvlada tretjina, kar je podobno kot v celotnem vzorcu. Omenjene tehnične novosti pa imajo le v nekoliko manjši meri kot celotni vzorec (Tabele 6, 7a in 7b).

Zadnjo skupino tradicionalistov v prehranjevanju sestavljajo *zdravstveno ozaveščeni tradicionalisti*, ki jih je 14 odstotkov. V nasprotju z močnimi tradicionalisti poročajo o skrbi za telesno težo, zdravem prehranjevanju in o potrebi po njegovi formaliziranosti/stiliziranosti. Tudi čas za obroke si veliko rajši vzamejo kot pripadniki prve skupine in rajši jedo skupaj z družino. Podobno ne marajo novosti v prehranjevanju, menijo, da naj ostane kuhanje za družino žensko delo in pojmujejo hrano predvsem kot gorivo za telo, pripisujejo velik pomen uživanju mesa ter imajo radi znano in doma pripravljeno hrano. Podobni so jim tudi v obiskovanju restavracij in okusu zanje: redko in še takrat klasično. Kuha jih 20 odstotkov več kot močnih tradicionalistov in so kuhanju precej naklonjeni. Samo zdravstveno ozaveščeni hedonisti kuhajo rajši kot oni. Industrijsko pripravljene hrane ne uporablja skoraj 60 odstotkov, kar je najredkejša raba med skupinami.

Tako, kot smo relativizirali "razsvetljenost" druge skupine, se moramo tu vprašati o naravi skrbi za zdravje. Podobno kot imajo *razsvetljeni tradicionalisti* radi novosti v prehranjevanju, samo dokler niso preveč nove, je videti, da upoštevajo *zdravstveno ozaveščeni tradicionalisti* načela zdravega prehranjevanja toliko, da jih je še lahko uskladijo s svojo tradicionalistično kozmologijo, lahko bi jo ponazorili z izjavo: "Zelenjava in sadje vsak dan da, saj sem na jabolka in zeleno solato navajen, mleko brez maščob tudi še gre, ker je holesterol tako ali tako strup, lahko, brezmesno kosilo, to pa ne, ker si kmalu po njem lačen in tudi moči za delo nimaš dovolj." Na drugi strani pa je možno, da se prehranjujejo zdravo predvsem zaradi že nastalih zdravstvenih težav. V tej skupini ima dieto zaradi bolezni kar 32 odstotkov, kar je najvišji odstotek med skupinami (Tabeli 3 in 4).

V skupini je približno polovica moških in polovica žensk. Gre za najstarejšo skupino v vzorcu, katere povprečna starost je 50 let, kar se kaže tudi v delovni aktivnosti, saj jih je zaposlena le polovica, upokojena pa tretjina. 84 odstotkov je poročenih, 46 odstotkov jih živi na vasi. Po drugih demografskih značilnostih so le nekoliko na boljšem kot močni tradicionalisti: njihova izobrazba je druga najnižja v vzorcu, enako je z dohodki. Skoraj 70 odstotkov članov ne prejema več kot 100.000 SIT dohodkov mesečno. Tudi

izobrazba njihovih staršev je (bila) nizka: največ osnovnošolsko izobrazbo je doseglo približno 55 odstotkov njihovih očetov in 70 odstotkov mater (Tabela 5).

Tudi v tej skupini se tradicionalizem v prehranjevanju povezuje z nazadnjaštvom v drugih praksah in vrednotenju. Dobro življenje so zanje sprehodi v naravo v okolici doma, obiskovanje sorodnikov in ukvarjanje z domačimi opravili. Večina jih obiskuje verske obrede. Daljših potovanj v tujino ne marajo, nadpovprečno se družijo s svojimi sosedi. Tretjina jih ne govori nobenega tujega jezika. So nestrpni do družbenih manjšin: žensk, istospolno usmerjenih, priseljencev in brezdomcev. Njihova najljubša glasbena zvrst je slovenska narodno zabavna glasba. V 60 odstotkih gospodinjestev nimajo računalnika, 43 odstotkov jih nima mobilnega telefona, 73 odstotkov jih nikoli ne uporablja interneta in 81 odstotkov nobene od kreditnih kartic. Odstotek gospodinjestev, ki imajo pomivalni stroj, pa je podoben odstotku celotnega vzorca (Tabele 6, 7a in 7b).

3.2.2 Zaskrbljeni za telesno težo

Četrto skupino oz. 21 odstotkov vzorca sestavljajo posamezniki, katerih odnos do prehranjevanja je usmerjen zlasti v skrb za telesno težo in izogibanje maščobam v prehrani. Ker pa v vsakdanjem uživanju surovega sadja in zelenjave ne izstopajo in imajo povprečno radi velike porcije, sklepamo, da se maščobam izogibajo zlasti zaradi uravnavanja telesne teže. Poimenovali smo jih *zaskrbljeni za telesno težo*.

V pogostosti obiskovanja restavracij ne odstopajo od povprečja in imajo najraje restavracije s klasično ponudbo. Do kuhanja nimajo posebnega veselja, ne izstopajo po uporabi industrijsko pripravljene hrane, nekoliko nadpovprečno zanimanje kažejo do prebiranja kuharskih knjig in revij. Ali jih v to žene potreba po novih "shujševalnih" receptih ali po vizualnem kompenziranju lakote s pomočjo bleščečih fotografij, lahko le ugibamo (Tabeli 3 in 4).

V skupini prevladujejo ženske, a ne zelo. Povprečna starost je okoli povprečja in tudi glede drugih demografskih značilnosti ne izstopajo. Ker se v obremenjenosti s telesno težo verjetno ne kaže noben življenjski/politični nazor, ne preseneča, da pri pripadnikih/-cah te skupine nismo našli nobenih posebnosti glede pojmovanja kakovostnega življenja, imetja/uporabe tehničnih novosti in v odnosu do družbenih manjšin (Tabele od 5 do 7b).

3.2.3 Hedonisti

Peta skupina predstavlja 12 odstotkov vzorca in smo jo poimenovali *brezskrbni hedonisti*. Podobno kot močni tradicionalisti se ne obremenjujejo z zdravim prehranjevanjem in nadzorovanjem telesne teže, v vsem drugem pa se zelo razlikujejo od njih. To so veliki uživači, ki imajo radi novosti v prehranjevanju, si za hrano radi vzamejo čas in uživajo v pogovorih pri jedi. Stilski vidiki prehranjevanja se jim sicer zdijo pomembni, a še zdaleč ne toliko kot zdravstveno ozaveščenim hedonistom, ki jih bomo še opisali. Videti je, da ne marajo ničesar, kar bi omejevalo njihov užitek in raziskovalni duh: druženja z družino/ partnerjem za mizo nimajo za pogoj gurmanskih užitkov, odprti so do industrijsko pripravljenih jedi in ne upoštevajo dietetskih nasvetov. Močno nasprotujejo tudi temu, da bi kuhanje ostalo žensko delo. Pri kuhanju radi

eksperimentirajo, imajo se za spretne kuharje, v prebiranju kuharske literature pa ne najdejo užitek. Le peščica posameznikov iz te skupine ne obiskuje restavracij, skoraj dve tretjini jih obiskuje vsaj enkrat na mesec. To je največ od vseh skupin v vzorcu. Izstopajo po zapravljanju za hrano in pijačo v dobrih gostilnah, s prijatelji se dobivajo v restavracijah in najpogosteje od vseh skupin obiskujejo restavracije s tujimi kuhinjami. Gostilne s klasično ponudbo in restavracije s hitro hrano jih ne zanimajo (Tabeli 3 in 4).

V skupini je 61 odstotkov žensk in 86 odstotkov skupine je končalo vsaj srednjo šolo. To je za dobrih 20 odstotkov več v celotnem vzorcu. Tudi tu smo našli veliko ujemanje med izobrazbo anketirancev in izobrazbo njihovih staršev. Skoraj 50 odstotkov očetov in mater pripadnikov/-nic te skupine je končalo vsaj srednjo šolo, medtem ko je bilo takih npr. pri močnih tradicionalistih okrog 11 odstotkov. Pripadniki te skupine imajo najvišje izobražene starše. Njihova povprečna starost je 34 let. Gre za pretežno mestno prebivalstvo, z vasi jih je le četrtina. Velika večina je zaposlenih (72 %) in nekaj se jih šola (19 %). Njihovi dohodki so drugi najvišji med skupinami. Medtem ko prejema mesečni dohodek nad 150.000 SIT le 2 odstotka močnih tradicionalistov, jih v tej skupini prejema tolikšnega kar 22 odstotkov (Tabela 5).

Večina jih verskih obredov ne obiskuje. Pripadnikom družbenih manjšin so precej naklonjeni: ne podpirajo zapiranja žensk v kuhinje, odpuščanja tujcev pred odpuščanjem Slovencev, ne motijo jih brezdomci in istospolno usmerjeni. Njihov življenjski svet ni omejen na dom in lokalno okolje kot pri tradicionalistih. Poleg sprehodov v naravi jim predstavljajo kakovostno življenje potovanja v eksotične dežele zunaj Evrope. Nasploh uživajo v daljših potovanjih po tujini in ljudje, s katerimi se družijo največ, niso njihovi sosedje. Vsaj en tuj jezik jih obvlada 85 odstotkov. Tudi njihov glasbeni okus je veliko bolj raznolik kot pri tradicionalistih. Njihova naklonjenost novostim sega tudi v duhovno življenje, saj jih je kar 60 odstotkov že poskusilo vsaj eno od t. i. "novodobnih" praks, kot so alternativne oblike zdravljenja, meditacija, astrologija ipd., medtem ko je to storilo le 24 odstotkov močnih tradicionalistov. Čeprav je v vseh skupinah vsakdanje pospravljanje, kuhanje in pomivanje posode pretežno ženskino/ženino/materino opravilo, pripadniki/-ce te skupine živijo v družinah, kjer je bolj enakomerno porazdeljeno med člani družine kot v drugih. V dobri polovici gospodinjstev imajo stroj za pomivanje posode in v treh četrtinah računalnik. 44 odstotkov jih uporablja internet vsaj nekajkrat tedensko. Skoraj 90 odstotkov jih ima mobilni telefon in 40 odstotkov vsaj eno kreditno kartico. To dvoje je za približno 15 oz. 10 odstotkov bolj pogosto kot v celotnem vzorcu (Tabele 6, 7a in 7b).

Šesta skupina, *zdravstveno ozaveščeni hedonisti*, je najbolj postmoderna, saj skrb za telo in zdravo prehrano združuje z uživanjem v hrani in ob njej. Predstavlja 16 odstotkov vzorca. Od brezskrbnih hedonistov se razlikujejo po dosledni skrbi za telesno težo in zdravem prehranjevanju, v drugem pa so jim podobni. Veliko bolj kot to, da hrana nasiti in da energijo, se jim zdi pomembno, kaj zaužijejo, kako je hrana postrežena in družba, ki jo imajo pri mizi. Stilskim vidikom prehranjevanja in druženju pri mizi z družinskimi člani pripisujejo večji pomen kot v prejšnji skupini. Opazimo tudi, da manj dopuščajo komercializacijo v pripravi hrane: nekoliko manj zavzeto kot brezskrbni hedonisti nasprotujejo trditvi, da naj se za praznike speče pecivo doma, ne pa kupi, in

se v nasprotju z njimi močno strinjajo s tem, da je treba celo kosilo skuhati iz svežih sestavin, ne pa le pogreti vnaprej pripravljenih jedi iz trgovine. So tudi najbolj navdušeni nad kuhanjem, saj so zelo nadpovprečno pritrdili vsem trem vidikom veselja: veselju do preskušanja receptov, mojstrstvu v kuhinji in prebiranju kuharske literature. V mesecu pred anketiranjem jih je kuhalo skoraj 90 odstotkov. Čeprav je bilo prej videti, da uporabi industrijsko pripravljene hrane niso naklonjeni, je ne uporabljajo tako zelo redko kot tradicionalisti, ki ji tudi nasprotujejo (Tabeli 3 in 4). Ker so industrijsko pripravljene jedi razmeroma nov pojav na našem trgu, bi jih lahko privlačile zato, ker pravijo, da imajo radi novosti v prehrani, na drugi strani pa je njihova dietetska ozaveščenost ovira, ker se ne da v vnaprej pripravljenih jedeh odstraniti sestavin, ki bi lahko škodovala zdravju. Kos in sodelavci (1981: 66–67) namreč poročajo, da sta dobri dve tretjini vprašanih menili, da so v izdelkih živilske industrije tudi dodatki, ki so zdravju škodljivi.

Naklonjenost novostim v prehranjevanju seveda ni nujno povezana s pozitivnim odnosom do industrijsko pripravljene hrane, odpor do obdelanih živil lahko izvira iz prepričanega sladokusja, ki na primer ceni sveže in najkakovostnejše sestavine, ki se dobijo na tržnici istega dne, kot se uporabijo, ter zelo malo pripravljanja in okusov.

V skupini sta dve tretjini žensk, 83 odstotkov članov/-nic ima končano vsaj srednjo šolo, kar je za 18 odstotkov več kot v celotnem vzorcu. Njihovi starši so višje izobraženi kot starši tradicionalistov. Približno 40 odstotkov očetov in mater je končalo vsaj srednjo šolo. Tako kot pri brezskrbnih hedonistih je zaposlena velika večina članov. Njihovi dohodki so najvišji med skupinami. V primerjavi z brezskrbnimi hedonisti so v povprečju za šest let starejši (40 let vs. 34 let) in nekaj manj jih živi v mestih, a še vedno več kot polovica (Tabela 5).

Tudi svetovnonazorsko so podobni brezskrbnim hedonistom, vendar velja poudariti, da pogosteje obiskujejo verske obrede kot oni in da so manj svobodomiselnih, ko gre za odnos do družbenih manjšin. Še vedno so jim videti naklonjeni, a manj zavzeto nasprotujejo sovražnim izjavam kot brezskrbni hedonisti. Poleg sprehodov v naravi in obiskovanja sorodnikov jim predstavljajo kakovostno življenje potovanja po Evropi. Približno 80 odstotkov jih zna aktivno vsaj en tuj jezik. Nasploh uživajo v daljših potovanjih po tujini in ljudje, s katerimi se največ družijo, niso njihovi sosede. Vendar so tudi tu manj zavzeti kot brezskrbni hedonisti. Podobno velja za prakticiranje novodobnih pristopov k zdravljenju oz. duhovnosti. V 55 odstotkih gospodinjstev imajo stroj za pomivanje posode in v 70 odstotkih računalnik. 32 odstotkov jih uporablja internet vsaj nekajkrat tedensko. 80 odstotkov jih ima mobilni telefon in 48 odstotkov vsaj eno kreditno kartico. Vse naštetu je bolj prisotno kot v celotnem vzorcu (Tabele 6, 7a in 7b).

3.2.4 Nezainteresirani

11 odstotkov vzorca ne kaže zanimanja za nobenega od vidikov prehranjevanja, ki smo ga raziskovali. Nadpovprečno radi imajo le velike porcije hrane. Ker pa se ne strinjajo z nobenim drugim vidikom instrumentalnega odnosa do prehranjevanja, so verjetno do njega na splošno *nezainteresirani*.⁸ Restavracije obiskujejo le malo manj pogosto kot zdravstveno ozaveščeni hedonisti. Videti je, da je njihov okus usmerjen k industrijsko pripravljeni hrani, saj nekoliko nadpovprečno radi jedo v McDonaldsu in v

lokalih s podobno hrano in med tistimi 70 odstotki, ki kuhajo, jih dobrih 40% kuha s pomočjo napol/gotovih jedi, kar je največ med skupinami (Tabeli 3 in 4).

To je najmlajša skupina v vzorcu, njena povprečna starost je 33 let. Spola sta enakomerno zastopana. Tu je tudi največ samskih ljudi (42 %). Samskost je tudi posledica njihove mladosti, saj sta zakonski stan in starost povezana med seboj ($F=6.006$; $\alpha < 0,01$). Mladost se kaže tudi v delovni aktivnosti: šola se jih 28 odstotkov, kar je dvakrat več kot v celotnem vzorcu. Njihovi starši imajo le nekoliko nižjo izobrazbo kot starši zdravstveno ozaveščenih hedonistov. Svetovnonazorsko in po uporabi/imetju tehničnih novosti so bolj podobni hedonistom kot tradicionalistom (Tabele od 5 do 7b).

4. Sklep

Skupni imenovalec slovenskega tradicionalizma v prehranjevanju je izrazito uporabnosten odnos do prehranjevanja (velike porcije, mesni obroki, hrana mora biti močna, saj je predvsem vir energije za delo). Na to usmerjenost v vsebino v nasprotju z obliko jedenja je opozoril že Bourdieu (1979, 1996: 197–199), ko je opisoval razlike v prehranjevanju francoskih delavskih in srednjih slojev v sedemdesetih letih 20. stoletja. Za delavstvo je bila hrana materialna resničnost, snov, ki hrani telo in mu daje moč, zato so imeli radi težko, mastno in močno hrano, ki jo je posebej mastna in slana svinjina (nasproti lahkemu, pustemu ribjemu mesu “brez okusa”), srednji sloji pa so v prehrani poudarjali kakovost hrane v primerjavi z njeno količino in skrb za videz (tudi telesni), ki je potiskal v ozadje vsebino in dajal prednost obliki, tj., samonadzoru in uglajenim maniram. Delavski sloji so v hrani odkrito uživali, radi so imeli velike porcije in ne preveč formalno vzdušje. Celo kosilo so pojedli iz enega krožnika (ostanke juhe so pomazali s kruhom), da bi gospodinjji prihranili pomivanje, pri kavi po kosilu, pa so vsi člani omizja zamešali sladkor v kavo z eno samo žlico, ki so si jo podajali med seboj. Povsem običajno je bilo, da sladice niso zaužili z desertnih krožnikov, ampak jo je gospodinja ponudila na improviziranih krožnikih, iztrganih iz kartona, v katerega so ji jo zavili v pekarni. Srednji sloji so bili pri jedi bolj formalni, njihovo vedenje pri mizi je bilo mešanica pričakovanja, odmorov in zadrževanja. Jesti so pričeli šele, ko je dobil hrano tudi zadnji pri mizi, jedli so z majhnimi zalogaji, pazili, da ne bi bili videti požrešni, zelo pomembni so se jim zdeli lepo pogrnjena miza, menjanje jedilnega pribora in posodja ter estetski videz jedi. Preden so postregli s kavo, so odnesli z mize vso posodo in jedilni pribor, vključno s solnico, ter pobrisali drobtine s prta (prav tam: 195–196).

Tudi po izsledkih naše, 30 let pozneje opravljene raziskave, razlikuje uporabnostni odnos do hrane med dvema kulturnima svetovoma, dvema etikama, dvema povsem različnima odnosoma do sveta in tudi med podeželjem in mestom, med visokimi in nizkimi dohodki, med visoko in nizko izobraženimi ljudmi. A želje po stiliziranosti/formaliziranosti jedenja, skrbi za zdravo prehrano, nadzorovanje telesne teže in celo naklonjenost novostim v prehranjevanju ne moremo (več) dobro napovedati na podlagi posameznikovih/-činah socialnodemografskih značilnosti, vsaj na podlagi kvantitativno zbranih podatkov ne. Videli smo, da se zdi menjavanje namiznega posodja med jedjo pomembno tako zdravstveno ozaveščenim tradicionalistom kot zdravstveno ozaveščenim

hedonistom, da izražajo željo po novostih v prehranjevanju razsvetljeni tradicionalisti in oboji hedonisti in da skrbijo za zdravje in telesno težo v eni skupini tradicionalistov in eni skupini hedonistov. Na drugi strani pa se zdita tako skrb za zdravje kot želja po novostih pri tradicionalistih protislovni. Kot da bi eni skrbeli za zdravje bolj zaradi starostnih in zdravstvenih težav in drugi razumeli novosti v prehranjevanju veliko ožje, kot smo jih avtorice in avtorji vprašalnika. A tega brez kvalitativnih raziskovalnih podatkov ne moremo zagotovo trditi. Spet na drugi strani se zdi, da obremenjenost z zdravo prehrano omejuje svetovljanstvo (potovanja po Evropi nasproti potovanjem po eksotičnih deželah zunaj Evrope) in zmanjšuje posameznikovo/-čino svobodomiselnost. Znani raziskovalec vrednot Ronald Inglehart (2000) pravi, da je sprejemanje oz. zavračanje homoseksualnosti zelo občutljiv kazalnik strpnosti do družbenih manjšin nasploh in v tem pogledu se zdravstveno ozaveščeni hedonisti najbolj razlikujejo od brezskrbnih hedonistov.⁹ Postmoderni splet zanimanja za (eksotično) kulinariko, naklonjenosti novostim v prehranjevanju, skrbi za zdravje in videz ter estetizacije jedenja je potemtakem manj svetovljanski in plemenit, kot je videti na prvi pogled. Še več, (navidezna) strpnost do tujosti se lahko goji tudi zato, ker v metropolitanskem kulturnem okolju postaja znak dobrega okusa, nov kriterij družbenega razlikovanja (Bryson 1996 v Warde et al. 2000: 108–109).

Najmočnejši skupni imenovalac hedonizma je pogosto obiskovanje restavracij, njegovo preoblikovanje v izkustvo in naklonjenost tujim, eksotičnim kuhinjam. Alan Warde in Lydia Martens (2000: 82) sta v raziskavi o obiskovanju restavracij v Veliki Britaniji ugotovila, da zunaj pogosteje jedo premožnejši, bolje izobraženi, mlajši, moški, polno zaposleni, samski in osebe, ki nimajo otrok. Podobne rezultate je dala tudi nedavna raziskava v Sloveniji (Tivadar 2001). Ugotovili smo, da pogostost obiskov v restavracijah narašča z izobrazbo in dohodki na člana gospodinjstva ter upada s starostjo. Nanjo je vplivala tudi delovna aktivnost, saj je bila največja med zaposlenimi in študenti/-kami. Ugotovili smo tudi, da je obiskovanje restavracij s prijatelji bolj socialnodemografsko določeno kot obiskovanje s partnerjem ali družino (Tivadar 2001). Omenjena britanska raziskava je pokazala tudi, da je zanimanje za restavracije s tujimi kuhinjami še zlasti povezano s posameznikovim/-činim ekonomskim in kulturnim kapitalom. Visoki dohodki, bivališče v britanski prestolnici, univerzitetna izobrazba in starši, ki so opravljali, ko je imel anketiranec 16 let, t. i. beloovratniški poklic, so bili močno pozitivno povezani z obiskovanjem vsaj treh različnih vrst etničnih restavracij. In tudi pri nas sta se tradicio-nalizem in hedonizem v prehranjevanju postavila kot vprašanji medgeneracijskega prenašanja kulturnega kapitala.

Končajmo razpravo s spolno razliko. V obeh hedonističnih skupinah prevladujejo ženske, med močnimi in razsvetljenimi tradicionalisti je moških dvakrat več kot žensk, v skupini zdravstveno ozaveščenih tradicionalistov pa sta spola enakomerno zastopana. Torej lahko govorimo o **tradicionalistih** in **hedonistkah** v prehranjevanju. Ta ugotovitev potrjuje rezultate številnih raziskav (npr. Allison 1997; Beoku-Betts 1995; Campbell 1997; Charles in Kerr 1988; Miller 1998; Murcott 1982, 1983; Tivadar 2001), da se ženske veliko bolje kot moški znajdejo na večini področij, ki zadevajo prehranjevanje. So spretnejše in skrbnejše nakupovalke hrane kot moški in jo tudi raje kupujejo kot oni. Raziskave kažejo, da raje in bolje kuhajo, pri kuhanju in prehranjevanju so bolj

naklonjene novostim, so boljše gostiteljice, bolj znajo skrbeti za ljudi, več vedo o zdravi prehrani in so pri mizi tudi bolj kultivirane kot moški. To so prav gotovo lastnosti, ki jih mora imeti kuharska mojstrica. In vendar jih je le malo v vrstah znamenitih kuharjev ali med šefi restavracij. Je to protislovnost vseh protislovnosti, ki jih je prehranjevanje polno in jo je smiselno še natančneje preučiti, ali pa je le povsem banalna diskriminacija, o kateri vemo v družboslovju bržkone vse?

Priloge

Tabela 3: Kuhanje in obiskovanje restavracij po prehranjevalnih vzorcih, Slovenija 2001

		Močni tradicio- nalisti	Brez- skrbni hedonisti	Razsvet- ljeni tradic.	Zaskrb. za teles- no težo	Zdrav. ozavešč. tradic.	Zdrav. ozavešč. hedonisti	Ne- zainte- resirani
Ali ste v zadnjem mesecu vi osebno kdaj kuhali za gospodinjstvo?	Da	49,6 %	84,4 %	72,8 %	78,3 %	67,5 %	87,5 %	69,8 %
	Ne	50,4 %	15,6 %	27,2 %	21,7 %	32,5 %	12,5 %	30,2 %
Kuhanje s pomočjo ind. pripravljenih glavnih jedi (samo tisti, ki kuh.)	Nikoli jih ne uporabljam	44,1 %	25,4 %	29,0 %	36,0 %	58,3 %	33,5 %	27,0 %
	Enkrat ali nekajkrat letno	27,1 %	40,4 %	43,5 %	36,6 %	25,0 %	45,6 %	29,2 %
	Enkrat ali nekajkrat mesečno	25,4 %	33,3 %	22,9 %	25,8 %	13,9 %	19,0 %	40,4 %
	Nekajkrat tedensko	3,4 %	0,9 %	4,6 %	1,6 %	2,8 %	1,9 %	3,4 %
Kako pogosto večerjate oz. kosite v gostilni/restavraciji?	Nikoli	30,5 %	3,0 %	11,8 %	11,5 %	25,5 %	3,3 %	3,9 %
	Enkrat ali nekajkrat letno	49,2 %	34,6 %	48,3 %	46,8 %	53,5 %	42,9 %	36,7 %
	Enkrat ali nekajkrat mesečno	18,6 %	49,6 %	29,2 %	35,3 %	18,5 %	46,7 %	50,8 %
	Nekajkrat tedensko	1,7 %	12,8 %	10,7 %	6,4 %	2,5 %	7,1 %	8,6 %

Tabela 4: Odnos do kuhanja in obiskovanja restavracij po prehranjevalnih vzorcih, Slovenija 2001

	Pri kuhanju rad/-a preizkušam nove recepte.	Pogosto priprav. kosila oz. večerje, ki zahtevajo veliko kuharske spretnosti.	Z užitkom prebiram kuharske knjige in kuharske revije.	Rad/-a jem v McDonaldu in v lokalnih s podobno hrano.	Pogosto obiskujem restavracije s tujimi kuhinjami.	Kar precej denarja zapravim za hrano v dobrih gostilnah, restavracijah.	Kadar grem s prijatelji ven, se pogosto odpravim na večerjo v restavraciji.	Med vsemi gostil. je najboljša hrana v gostil. s klasič. jedil.
Močni tradicionalisti	3,27	2,49	2,95	1,80	1,37	1,43	1,81	4,18
Brezskrbni hedonisti	4,10	2,86	3,08	1,88	3,11	1,83	2,35	2,45
Razsvetljeni tradic.	3,74	2,78	3,26	2,17	2,03	1,61	2,14	3,58
Zaskrb. za telesno težo	3,73	2,63	3,33	1,90	2,13	1,88	2,34	3,36
Zdravst. ozavešč. tradic.	3,93	3,01	3,80	1,91	1,75	1,64	2,20	4,01
Zdravst. ozavešč. hedonisti	4,32	3,15	3,52	1,74	2,76	1,98	2,70	2,71
Nezainteresirani	3,49	2,34	2,56	2,00	2,22	1,67	2,15	2,91
Skupaj	3,86	2,79	3,27	1,92	2,25	1,76	2,29	3,25
F	8,596	5,000	7,849	1,826	25,806	4,163	5,388	31,455
$\alpha <$	0,001	0,001	0,001	0,100	0,001	0,001	0,001	0,001

Tabela 5: Demografske značilnosti po prehranjevalnih vzorcih, Slovenija 2001

Demografska značil.	Odgovori	Močni tradicionalisti	Brezskrbni hedon.	Razsvetljeni tradic.	Zaskrbljeni za telesno težo	Zdravstveno ozavešč. s tradic.	Zdravstveno ozavešč.	Ne zainteresirani hedon.	Cramer. koefic. in α za hi kvadrat test ¹
Spol	moški	67,2 %	39,3 %	63,9 %	41,7 %	52,5 %	33,7 %	49,6 %	0,23 <0,001
	ženski	32,8 %	60,7 %	36,1 %	58,3 %	47,5 %	66,3 %	50,4 %	
Izobrazba	OŠ ali manj poklicna	36,8 %	3,0 %	18,0 %	11,7 %	36,3 %	2,2 %	8,5 %	0,27 <0,001
	srednja	33,3 %	11,3 %	27,0 %	16,7 %	21,3 %	14,8 %	13,2 %	
	višja in več	26,5 %	47,4 %	48,9 %	50,4 %	35,0 %	47,8 %	58,1 %	
		3,4 %	38,3 %	6,2 %	21,3 %	7,5 %	35,2 %	20,2 %	
Očet. izobra.	OŠ ali manj poklicna	61,1 %	13,7 %	34,5 %	30,9 %	56,3 %	20,1 %	21,4 %	0,25 <0,001
	sred. ali več	26,5 %	37,4 %	34,5 %	36,1 %	29,2 %	37,9 %	41,3 %	
		12,4 %	48,9 %	31,0 %	33,0 %	14,6 %	42,0 %	37,3 %	
Mater. izobra.	OŠ ali manj poklicna	75,9 %	29,9 %	57,5 %	51,7 %	71,5 %	35,8 %	37,8 %	0,23 <0,001
	sred. ali več	14,3 %	21,6 %	19,0 %	19,1 %	18,1 %	26,3 %	21,3 %	
		9,8 %	48,5 %	23,6 %	29,2 %	10,4 %	38,0 %	40,9 %	
Držite dieto zaradi kakšne bolezni?	ne	95,8 %	95,6 %	93,9 %	90,0 %	68,1 %	86,4 %	92,2 %	0,27 <0,001
	da	4,2 %	4,4 %	6,1 %	10,0 %	31,9 %	13,6 %	7,8 %	
Zakon. stan	samski	12,2 %	29,8 %	26,3 %	25,1 %	10,7 %	20,7 %	42,1 %	0,16 <0,001
	poročen razvezvez., ovdovel	81,7 %	67,2 %	66,9 %	66,7 %	83,6 %	70,4 %	52,9 %	
		6,1 %	3,1 %	6,9 %	8,2 %	5,7 %	8,9 %	5,0 %	
Tip naselja	mestni, urbani, gost primestni,	30,3 %	57,0 %	45,6 %	39,2 %	36,3 %	52,2 %	47,3 %	0,16 <0,001
	med vasjo	18,5 %	17,8 %	22,8 %	24,6 %	17,5 %	27,2 %	25,6 %	
	vaški	51,3 %	25,2 %	31,7 %	36,3 %	46,3 %	20,7 %	27,1 %	
Delov. aktiv.	zaposlen, samozapos., stalno								
	honor. delo	58,5 %	71,6 %	60,9 %	60,6 %	49,4 %	70,7 %	59,1 %	
	kmetovalec	3,4 %	0,7 %	1,1 %	2,1 %	6,3 %	-	0,8 %	
	brezposeln	13,6 %	5,2 %	6,1 %	6,4 %	7,6 %	4,3 %	5,5 %	
	gospodinja	2,5 %	0,7 %	2,2 %	2,1 %	4,4 %	1,1 %	-	
	učen., dijak,	4,2 %	18,7 %	16,2 %	14,4 %	1,3 %	9,8 %	27,6 %	
	študent	17,8 %	3,0 %	13,4 %	14,4 %	31,0 %	14,1 %	7,1 %	

Demo- grafska značil.	Odgo- vori	Močni tradicio- nalisti	Brez- skrbni hedon.	Razsve- tljeni tradic.	Zaskrb- ljeni za tele- sno težo	Zdrav- tveno ozavešč. s tradic.	Zdrav- stveno ozavešč.	Ne zaintere- sirani hedon.	Cramer. koefic. α za hi in kvad- rat test ¹
Dohodek	nima lastnih dohodkov	12,4 %	13,2 %	11,6 %	14,1 %	8,8 %	9,4 %	13,8 %	0,15 <0,001
	do 50.000	22,9 %	11,4 %	15,5 %	17,5 %	19,9 %	6,7 %	19,3 %	
	do 100.000	47,6 %	28,9 %	44,5 %	34,0 %	48,5 %	33,6 %	29,4 %	
	do 150.000	15,2 %	24,6 %	21,9 %	20,9 %	18,4 %	27,5 %	20,2 %	
	nad 150.000	1,9 %	21,9 %	6,5 %	13,6 %	4,4 %	22,8 %	17,4 %	
Kako pog. greste v cerkev?	nikoli	25,4 %	53,2 %	31,3 %	35,8 %	22,2 %	42,5 %	43,0 %	0,17 <0,001
	ob praznikih najmanj	41,2 %	34,9 %	48,2 %	42,8 %	43,1 %	43,7 %	42,1 %	
	enkrat mes.	33,3 %	11,9 %	20,5 %	21,4 %	34,6 %	13,8 %	14,9 %	

¹Stopnje tveganja in vrednosti Cramerjevega koeficienta so navedene samo v primerih statistično značilnih razlik med teoretičnimi in empiričnimi frekvencami.

Tabela 6: Kozmopolitstvo in odnos do družbenih manjšin po prehranjevalnih vzorcih, Slovenija 2001

Prehra- njevalni vzorci	Med tistimi, s katerimi se družim, je največ mojih sosedov.	Uživam v daljših potovanjih po tujini.	Pri odpošč. delavcev bi bilo treba najprej odpuščati priseljence in delavce tujih narod.	Večina del v gospodinj. po svoji naravi bolj ustreza ženskam.	Ne bi hotel/-a imeti homoseks. za prijatelja.	Moti me če se na javnih mestih pojvajo klošarji, potepuhi, berači.
Močni tradicional.	2,75	2,32	3,13	4,19	3,49	2,93
Brezskrb. hedonisti	1,50	4,02	1,80	2,19	1,65	1,99
Razsvetljeni tradic.	2,58	3,22	2,79	3,34	2,73	2,75
Zaskrbljeni za telesno težo	2,23	3,40	2,62	3,09	2,60	2,85
Zdrav. ozavešč. tradicionalisti	3,29	2,80	3,01	4,21	3,74	3,50
Zdrav. ozavešč. hedonisti	1,84	4,02	2,26	2,60	2,24	2,54
Nezainteresirani	1,77	3,27	2,43	2,67	1,97	2,46
Skupaj	2,29	3,34	2,58	3,17	2,62	2,74
F	31,967	23,045	13,425	50,979	37,427	16,617
$\alpha <$	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001

Tabela 7a: Kozmopolitstvo in posedovanje/uporaba tehničnih novosti po prehranjevalnih vzorcih, Slovenija 2001

Vprašanje	Odgovori	Močni tradic.	Brezskrb. hedon.	Razsvet. tradic.	Zaskrb. za telesno težo	Zdrav. ozavešč. tradic.	Zdrav. ozavešč. hedon.	Ne zainte resirani	Cramer. koefic. in α za χ^2 test ¹
Do dve dejavnosti, ki osebno pomenita najboljšo kvaliteto življenja.	Sprehodi v naravi v okolici mojega kraja	56,0 %	36,7 %	48,9 %	54,2 %	64,6 %	51,1 %	48,8 %	
	Potovanja po Sloven.	17,2 %	15,6 %	17,0 %	17,2 %	17,1 %	18,8 %	12,8 %	
	Nakup. v tujini	3,4 %	,8 %	4,5 %	2,9 %	2,5 %	1,1 %	4,0 %	
	Obiskovanje sorodnikov in prijateljev	37,1 %	27,3 %	37,5 %	29,4 %	39,9 %	29,0 %	30,4 %	
	Obiskovanje gledališč, koncertov	3,4 %	23,4 %	2,8 %	7,1 %	3,8 %	17,6 %	8,8 %	
	Biti doma, gledati TV	10,3 %	3,9 %	11,4 %	3,8 %	8,9 %	2,8 %	4,0 %	
	Biti doma, ukvarjati se z domačimi opravili	31,9 %	6,3 %	19,9 %	14,7 %	29,7 %	10,8 %	15,2 %	
	Izleti v slovenske hribe	20,7 %	24,2 %	19,9 %	27,3 %	20,9 %	17,6 %	24,8 %	
	Potovanja po Evropi	6,9 %	22,7 %	15,3 %	18,9 %	3,2 %	23,3 %	14,4 %	
	Potovanja v eksotične dežele	2,6 %	31,3 %	17,0 %	18,1 %	4,4 %	20,5 %	24,8 %	
Najbližja glasbena zvrst	Slovenska narodno zabavna	46,2 %	8,1 %	28,3 %	21,7 %	50,6 %	16,8 %	12,4 %	0,22 <0,001
	Popevke,	31,9 %	32,6 %	27,8 %	42,9 %	30,0 %	41,8 %	31,0 %	
	pop glasba	3,4 %	20,0 %	14,4 %	13,3 %	3,1 %	15,2 %	20,2 %	
	Rock glasba	18,5 %	39,3 %	29,4 %	22,1 %	16,3 %	26,1 %	36,4 %	
	Druga glasba								

Vprašanje	Odgovori	Močni tradic.	Brezskrb. hedon.	Razsvet. tradic.	Zaskrb. za telesno težo	Zdrav. ozavešč. tradic.	Zdrav. ozavešč. hedon.	Ne zainte resirani	Cramer. koefic. in α za χ^2 test ¹
Uporaba ali prakticir. new agea	Vsaj enkrat Še nikoli	24,4 % 75,6 %	60,0 % 40,0 %	28,9 % 71,1 %	37,5 % 62,5 %	33,8 % 66,3 %	56,0 % 44,0 %	45,7 % 54,3 %	
Če bi morali poslati pis. prijatelju, znan. v tuj., v katerih tuj. jezikih bi ga znali napis.? (prva nav.)	V nobenem V jeziku katere od nekdanjih jug. repub. V drugem jeziku (ang., nem., špan., ital. ...)	47,1 % 21,8 % 31,1 %	11,9 % 3,0 % 85,2 %	31,8 % 13,4 % 54,7 %	23,8 % 7,9 % 68,2 %	34,6 % 25,2 % 40,3 %	11,4 % 8,2 % 80,4 %	12,5 % 14,1 % 73,4 %	0,22 <0,001

¹Stopnje tveganja in vrednosti Cramerjevega koeficienta so navedene samo v primerih statistično značilnih razlik med teoretičnimi in empiričnimi frekvencami.

Tabela 7b: Življenjski svet skupin

Vprašanje	Odgovori	Močni tradic.	Brezsk. hedon.	Razsv. tradic.	Zaskrb. za telesno težo	Zdrav. ozavešč. tradic.	Zdrav. ozavešč. hedon.	Ne zainteresirani	Cramer. koefic. in α za χ^2 test ¹
Stroj za pomivanje posode v gospodin.	Ne	71,4 %	47,4 %	58,3 %	58,8 %	59,4 %	44,6 %	55,0 %	0,15 <0,001
	Da	28,6 %	52,6 %	41,7 %	41,3 %	40,6 %	55,4 %	45,0 %	
Osebni računalnik v gospodin.	Ne	61,3 %	25,2 %	46,7 %	39,0 %	60,0 %	28,0 %	28,3 %	0,27 <0,001
	Da	38,7 %	74,8 %	53,3 %	61,0 %	40,0 %	72,0 %	71,7 %	
Ali uporab. internet?	Ne, nik.	84,1 %	32,6 %	62,0 %	56,7 %	79,2 %	41,5 %	34,6 %	0,21 <0,001
	Da, včas.	8,0 %	23,0 %	17,3 %	19,7 %	11,7 %	26,2 %	26,0 %	
	Da, pog.	5,3 %	23,0 %	12,3 %	13,0 %	5,2 %	15,3 %	17,3 %	
	Da, red.	2,7 %	21,5 %	8,4 %	10,5 %	3,9 %	16,9 %	22,0 %	
Ali uporab. vsaj eno izm. naslednjih kredit. kartic: Euroc., Visa, Diners, Amer. Express?	Ne	82,4 %	60,0 %	75,6 %	70,4 %	80,6 %	51,6 %	72,1 %	0,22 <0,001
	Da	17,6 %	40,0 %	24,4 %	29,6 %	19,4 %	48,4 %	27,9 %	
Ali imate mobilni telefon?	Ne, nimam	42,0 %	11,2 %	23,9 %	22,7 %	43,1 %	21,0 %	14,2 %	0,18 <0,001
	Da, imam GSM z naročniš. razmer.	26,9 %	46,3 %	32,2 %	37,4 %	25,0 %	44,2 %	43,3 %	
	Da, imam GSM s predplač. razmer.	31,1 %	42,5 %	43,9 %	39,9 %	31,9 %	34,8 %	42,5 %	

¹Stopnje tveganja in vrednosti Cramerjevega koeficienta so navedene samo v primerih statistično značilnih razlik med teoretičnimi in empiričnimi frekvencami.

Opombe

1. Bernarda Hribar – Statistični urad RS, osebni razgovor 10. 12. 2001.
2. Več o tem glej v Solomon et al. (1999: 416-427).
3. Gre za raziskavo *Razvoj orodij in model za spremljanje porabe kmetijskih in živilskih proizvodov*, ki jo je vodil dr. Drago Kos s Fakultete za družbene vede, finančno pa sta jo omogočili Ministrstvo RS za šolstvo, znanost in šport in Ministrstvo RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
4. Natančnejši opis spremenljivk in njihovih lestvic je v tabelah od 5 do 7.
5. V vseh primerih je χ^2 statistično značilen pri stopnji tveganja, ki je manjša od 0.01 %.
6. V vseh primerih je χ^2 statistično značilen pri stopnji tveganja, ki je manjša od 0.01 %.
7. Podrobno o tem glej v 7. številki *Družboslovnih razprav* (1989), ki je posvečena vprašanju moderniziranosti socialističnih družb (avtorji govorijo o “deformirani modernizaciji”, “obmodernih družbah”, “delni modernizaciji”, “nedokončani modernizaciji”) in knjigo Mojce Novak (1991): *Zamudniški vzorci industrializacije: Slovenija na obrobju Evrope*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
8. Možno je tudi, da je nezainteresiranost samo navidezna in imajo stališča, ki jih nismo preverjali, so na primer politično korektni potrošniki, imajo izrazite etične ali ekološke kriterije za izbiro hrane ipd.
9. Gabrielov test (*ang. Gabriel's posthoc test*), s katerim lahko v analizi variance natančno identificiramo, med katerimi skupinami so razlike v povprečjih statistično značilne, je pokazal, da so zdravstveno ozavešeni hedonisti statistično značilno manj naklonjeni homoseksualnosti (merjeni s trditvijo “ne bi hotel/-a imeti homoseksualca za prijatelja”) kot brezskrbni hedonisti (razlika v aritmetičnih sredinah = 0,6, $\alpha < 0,01$)

Literatura

- Allison, Anne (1997): Japanese Mothers and _bentos. The Lunch Box as Ideological State Apparatus. V Carole Counihan in Penny Van Esterik (ur.): *Food and Culture. A Reader*: 296–314. New York, London: Routledge.
- Beck, Ulrich (1992, 1986): *Risk society. Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beoku-Betts, Josephine A. (1995): We Got Our Way of Cooking Things. Women, Food, and Preservation of Cultural Identity Among the Gullah. *Gender and Society*, **9**, **5**: 535–555.
- Bourdieu, Pierre (1996, 1979): *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge in Kegan and Paul.
- Campbell, Colin (1997): Shopping, Pleasure and the Sex War. V Colin Campbell in Pasi Falk (ur.): *The Shopping Experience*: 166–176. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Charles, Nickie in Marion Kerr (1988): *Women, Food and Families*. Manchester: Manchester University Press.
- Falk, Pasi (1994): *The Consuming Body*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Ferligoj, Anuška (1989): Razvrščanje v skupine. Metodološki zvezki 4, Ljubljana.
- Fischler, Claude (1988): Food, self and identity. *Social Science Information*, **27**, **2**: 275–292.
- Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, California: Stanford University Press.

- Grunert, Klaus et al. (1997): Food-Related Lifestyle: Development of a Cross-Culturally Valid Instrument for Market Surveillance. V Lynn R. Kahle in Larry Chiagouris (ur.) Values, Lifestyles, and Psychographics: 337–354. Manwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Homma, Norbert in Joerg Ueltzhoeffer (1990): The Internationalisation of Everyday-life-research: Markets and Milieus. *Marketing and Research Today*, 18, 4: 197 – 208.
- Inglehart, Ronald in Wayne E. Baker (2000): Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, 65: 19–51.
- Koch, Verena (1997): Prehrambene navade odraslih prebivalcev Slovenije z vidika varovanja zdravja. Doktorska disertacija. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za živilstvo.
- Kos et al. (1981): Sociološki vidiki razširjanja obstoječih in uvajanja novih oblik družbene prehrane (1. faza). Raziskovalna naloga. Ljubljana: FSPN.
- Kos et al. (2000): Razvoj orodij in model za spremljanje porabe kmetijskih in živilskih proizvodov. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: FDV.
- Kropivnik, Samo (1997): Tržno raziskovanje: prosojnice, povzetki predavanj in primeri analiz. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- L'orange Fürst, Elisabeth (1997): Eating and modern life. A comparative study of the Nordic countries. Paper for the 3rd conference 20th Century Europe: Inclusions/Exclusions. Essex, August, 1997.
- Luthar, Breda (2002) ur.: Življenjski stili v medijski družbi. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede – Inštitut za družbene vede.
- Miller, Daniel (1998): A Theory of Shopping. Cambridge: Polity Press.
- Mennell, Stephen (1987): All Manners of Food. Eating and Taste in England and France from the Middle Ages to the Present. Oxford: Basil Blackwell.
- Murcott, Anne (1982): On the social significance of the cooked dinner in South Wales. *Social Science Information*, 21, 4 – 5: 667–696.
- Murcott, Anne (1983): It is a pleasure to cook for him: Food, Mealtimes and Gender in some South Wales Households. V Eva Gamarnikow et al. (ur.): The Public and the Private: 78–90. London: Heineman Educational Books.
- Murcott, Anne (1995): Raw, Cooked and Proper Meals at Home. V David W. Marshall (ur.): Food choice and the Consumer: 219–235. London: Blackie Academic and Professional.
- Solomon, Michael et al. (1999): Consumer Behaviour: A European Perspective. New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Statistični letopis Republike Slovenije (1999). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Statistični letopis Republike Slovenije (2000). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Tivadar, Blanka (2001): Družbeno strukturiranje prehranjevalnih vzorcev. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Warde, Alan (1997): Consumption, Food & Taste: Culinary Antinomies and Commodity Culture. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage.
- Warde, Alan in Lydia Martens (1999): Consumption and the Problem of Variety: Cultural Omnivorousness, Social Distinction and Dining Out. *Sociology*, 33, 1: 105–127.
- Warde, Alan in Lydia Martens (2000): Eating Out. Cambridge: Cambridge University Press.

Avtoričin naslov:

Dr. Blanka Tivadar, asist.

Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani,

p.p. 2547, 1000 Ljubljana

e-naslov: blanka.tivadar@guest.arnes.si

Rokopis prejet marca 2002, dokončno sprejet za objavo aprila 2002.

*Po mnenju uredništva je članek uvrščen v kategorijo:
izvirni znanstveni članek (s kvantitativno argumentacijo).*